

# **Postmodern Bilgi Teorileri ile Ahlak, Özgürlük ve Bireysellik Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme**

Ali Güçlüel<sup>1</sup>

## **Öz**

Postmodern bilgi teorileri günümüz toplum dinamikleri ile ilişkilidir. Ahlak ve özgürlük anlayışı ile mevcut toplumda bireyselliğin yükselişi postmodernizmin ileri sürdüğü düşünceler ile bir bağlantıya sahiptir. Postmodern teorilerin ahlak ile ilişkisi açıklanırken öncelikle bilgi ve ahlak ilişkisine değinilmiş ardından postmodern bilgi tasavvurunun bilgi-ahlak bağlantısı sonucu sebep olabileceği değişimler ortaya koyulmuştur. Özgürlük ile bilgi teorilerinin ilişkisi ise ahlak ve özgürlük arasındaki korelasyona değinilerek açıklanmıştır. Son olarak postmodern toplumda bireyselliğin yükselişi, postmodern bilgi teorilerinin kapsayıcı ve bütünselleştirici fikirlerden kaçınmayı önlemesi ile ilişkilendirilmiştir.

## **Abstract**

Postmodern knowledge theories and dynamics of present-day society are related to each other. Understanding of moral and freedom and the rise of individualism in present society are connected with thoughts that postmodernism asserts. While the relation between postmodern theories and moral were being explained, relation of moral and knowledge were mentioned first, then possible changes that postmodern imagination of knowledge could cause as a result of relation between knowledge and moral are shown. And association between freedom and theories of knowledge are explained with a reference to the correlation between moral and freedom. And lastly the rise of individualism in postmodern society is associated with postmodern knowledge theories' prioritizing of avoiding inclusive and totalitarian ideas.

---

<sup>1</sup> Kardeşlik ve İhya Akademisi öğrencisi

## İÇİNDEKİLER

|                                                                                  |    |
|----------------------------------------------------------------------------------|----|
| Giriş .....                                                                      | 3  |
| Postmodern Bilgi Teorileri ve Genel Özellikleri .....                            | 5  |
| Postmodern Toplum Yapısına Genel Bir Bakış .....                                 | 5  |
| Bireyselleme (individualism) .....                                               | 6  |
| Ahlak Anlayışı .....                                                             | 7  |
| Özgürlük Anlayışı .....                                                          | 8  |
| Postmodern Bilgi Teorilerinin Ahlak, Özgürlük ve Bireyselleme ile İlişkisi ..... | 9  |
| Ahlak ve Bilgi İlişkisi .....                                                    | 9  |
| Postmodern Bilgi Teorileri ve Ahlak .....                                        | 11 |
| Postmodern Bilgi Teorileri ve Bireyselleme .....                                 | 12 |
| Sonuç .....                                                                      | 13 |
| Kaynakça .....                                                                   | 14 |

## Giriş

Postmodernizm 20. Yüzyılın son çeyreğinde, Descartes'in öncülüğünde ortaya çıkan modernizm akımına radikal bir eleştiri olarak ortaya atılmıştır. Umumi perspektiften bakıldığında postmodernizm "Politik veya sosyal nitelikli, küresel, her şeyi kucaklayıcı bütün dünya görüşlerine itiraz ederken, Marksizm, faşizm, Stalinizm, liberalizm ve modern bilim ideolojisi tüm büyük ideoloji ve dünya görüşlerini, söz merkezci, aşkın ve bütünselleştirici büyük anlatılar oldukları gerekçesiyle reddeder."<sup>2</sup> Lyotard ise "postmodern" terimini şu şekilde açıklamıştır: "Postmoderni metanarativlere<sup>3</sup> karşı bir uzak durma eğilimi olarak tanımlıyorum."<sup>4</sup> Yani postmodernizm düşüncesi daha basit bir ifadeyle tüm varlıkları açıkladığını iddia eden anlatıları reddetmek olarak açıklanabilir.

Postmodernizmin doğuşu üzerinde dönemin olayları yüksek oranda etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşının sebep olduğu katastrofik ortam, Holokost ve uygarlığı yayma iddiasıyla sürdürülen sömürge faaliyetleri Batının hümanist, ilerlemeci ve iyimser ilkelerine gölge düşürüp şüpheyi yol açmıştır. Bir başka çarpıcı örnek ise insanlığa özgürlük ve kurtuluş vadeden Marksist teorinin 20. Yüzyılda pratiğe döküldüğü vakit özgürlük ve kurtuluş gibi mefhumların tatbikinin Marksist devletlerin himayeleri altındaki halkların gözünde nâ-mümkün bir duruma düşmesi ve Marksizm'in baskıcı ve totaliter hükümetlerin temel ilkeleri haline gelmesidir.

Postmodernist felsefi izmlerin en temel ortak noktası kesin ve mutlak bilgiyi reddetmeleridir. Modern felsefi akımlar ile modern bilimin empirik bilgiyi önceleme ve objektif bilginin ihtimaline dair ciddi bir inancının olması postmodernist teorilerin ağırlıklı olarak eleştirdikleri noktalardır. Postmodernizm bu noktada mutlak ve değişmez bir bilgi tasavvurunun zıttı olarak kabul edilebilecek, konjonktür ve yoruma bağlı bir bilgi anlayışı geliştirmiştir. Zira bu konuda Plüton örneği verilir. 1930 Yılında keşfedildiğinde bir "gezegen" olarak sınıflandırılan Plüton 2006 yılında gezegen statüsü alınarak "cüce gezegen" veya

---

<sup>2</sup> Ahmet Cevizci, Felsefe Tarihi, İstanbul, Say Yayınları, 2018, s.1269

<sup>3</sup> "Metanarrative" veya "grand narrative" Lyotard tarafından ortaya atılan bir terimdir. Anlamı kısaca şu şekilde açıklanabilir: Tarihi olaylara, deneyimlere, sosyal ve kültürel fenomenlere evrensel bir hakikate ulaşma motivasyonu ile açıklama getiren teorilerdir. Yani varlığı bütün olarak açıklamaya çalışan ve tüm fenomenleri açıklayabilecek evrensel ilkelere ulaşmayı hedefleyen teorilerdir.

<sup>4</sup> Jean-François Lyotard, The Postmodern Condition: A Report on Knowledge, çev. Geoff Bennington ve Brian Massumi, Manchester, Manchester University Press, 1984, s. XXIV. Cümlelerin orijinali: "I define postmodern as incredulity toward metanarratives."

“Gezegenimsi-kütleli cisim” olarak tanımlanmıştır. Bu durumda mezkûr cismin mahiyetinde en ufak bir değişiklik olmamasına rağmen hakkındaki bilgimiz radikal bir değişim geçirmiştir. Bu örnek ile bilginin göreceli olduğu ve bağlam ile sıkı sıkıya bağlantılı olduğunu görebiliriz, yani bilgi bağlamdan bağlama değişir bağlamın değişmesi bilginin değişimine sebep olabilir. Bu sebeple genel-geçer bir bilgi mümkün değildir. Zira Plüton’un sınıflandırılması tamamıyla görecelidir, ortalama gezegen büyüklüğünün çok daha büyük olduğu bir gerçeklikte Plüton’un boşlukta salınan başıboş bir kaya parçası olarak tanımlanması yahut tam tersi bir gerçeklikte devasa bir gezegen olarak kategorize edilmesi pek tabi mümkündür. Bu örnek “bilgi” dediğimiz mefhumun evrensel ve sabit olduğunun ön kabulünün sorgulanmasına sebep olabilecek niteliktedir.

Bilginin göreceli ve bağlamdan bağlama değiştiğinin kabulü günümüzde birçok mefhumun değişiklik geçirmesi ile ilişkili olma potansiyeline sahiptir. Uygarlığımızın yaşayış tarzı, ilerleyişi ve gelişimi üzerinde ziyadesiyle etki sahibi mefhumlar olan ahlak, özgürlük ve diğer toplum dinamikleri de değişme ihtimali dahilinde bulunanlardır ve postmodern bilgi teorileri ile bağıntılı olarak bir değişim çoktan geçirmişlerdir. Bunun yanı sıra postmodernizm bireyselci dünya tasavvurunun yükselişi ile korelatif bir bağa da sahiptir, yani bireylerin topluluklardan kaçınması ve bireysel bir hayat sürdürmesi ile ilişkilidir. Özet olarak postmodern bilgi teorileri özgürlük, ahlak ve bireyselliğin yükselişi ile ilişkilidir.

Bu metinde postmodernist bilgi teorilerinin genel hatları çizilmiş, sonrasında ise bu teoriler ile ilişkili olduğunu ileri sürdüğümüz fenomenler (özgürlük, ahlak ve bireysellik) açıklanmış ve günümüzde nasıl birer konumda bulunduklarına değinilmiştir. Bu kavramların günümüzde nasıl tasavvur edildikleri anlatılırken yalnızca tezin anlaşılması için gerekli görünen kısımları açıklanmış ve belirli perspektiflerden incelenmişlerdir, zira bu kavramları tüm yönleriyle ele almak müstakil eserlerin telifini gerektirebilecek kadar kapsamlı bir iştir. Bu makalede toplum dinamikleri ile postmodernizmin etkisi ise umumi bir incelemeden geçirilmemiştir, bundansa daha spesifik terimler üzerinden bir incelemeye gidilmiştir zira hususi alanların ilişki içerisinde olması umurun da ilişki içerisinde bulunmasını zaruri kılar. Kısaca postmodern bilgi teorileri ile toplumun temel dinamiklerinden olan özgürlük, ahlak ve bireysellik arasındaki korelasyona değinilmiştir.

## Postmodern Bilgi Teorileri ve Genel Özellikleri

Postmodern teorilerin “bilgi” tasavvurlarına giriş kısmında değinilmişti, bu bölümde ise konunun daha iyi kavranabilmesi için mühim olan noktalar kısaca anlatılmıştır.

Birçok postmodernist şu fikirlerden bir ya da daha fazlasını kabul etmektedir: (1) objektif gerçeklik yoktur, (2) bilimsel veya tarihi hakikat yoktur, (3) bilim ve teknoloji (ve hatta akıl ve mantık) insanlığın ilerleyişi için bir araç değil kurulu gücün (otoritenin) şüpheli birer enstrümanıdır. (4) Akıl ve mantık evrensel olarak geçerli değildir, (5) insan doğası diye bir şey yoktur (insan davranışları ve psikolojisi sosyal olarak belirlenip inşa edilmiştir.), (6) dil kendisi dışında bir gerçekliğe karşılık gelmez.<sup>5</sup> (7) kesin bilgi yoktur ve son olarak (8) doğal ve sosyal alan hakkındaki hiçbir teori geçerli yahut doğru olamaz.<sup>6</sup>

Bu düşünceler postmodernizmin rölativizme yakınsadığını gözler önüne sermektedir. Özellikle ilk madde olan “Objektif gerçeklik yoktur.” doğrudan doğruya bilginin göreceli olduğunu öne sürmektedir. Bu maddelerden genel bir ilke ortaya çıkarmak istenirse giriş kısmında da belirtilen “bütünselleştirici fikirlerden kaçınma” pek tabii yerinde bir tespit olacaktır. Her ne kadar sıralanan maddelerin tamamı tüm postmodern filozoflar tarafından kabul görmese de düşünceler bu minvaldedir. Postmodernizm olarak tanımlayacağımız düşünce akımının genel hatları, yukarıda bahsedilen felsefi eğilimler üzerinden şekillenmektedir.

## Postmodern Toplum Yapısına Genel Bir Bakış

Mevcut ahlak ve özgürlük kavramları ile bireyselliğin durumunun kavranması tezin anlaşılması için zaruridir.

---

<sup>5</sup> Burada denmek istenen: Dilin sınırlılığında var olan düşünceleri diğer dillere doğrudan aktarmak mümkün değildir ve bu yüzden de dil yoluyla ortak bir hakikatin ifade edilmesi söz konusu olamaz.

<sup>6</sup> Encyclopedia Britannica “Postmodernism”, 2024, 29 Temmuz, <https://www.britannica.com/topic/postmodernism-philosophy>

## Bireyselcilik (individualism)

Günümüz yani postmodern toplum yapısı geçmiştekinden ziyadesiyle farklıdır. Üretimin ve dolayısıyla tüketimin hat safhada olduğu günümüz toplumunda refah seviyesi hayli yüksektir ve artık insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için bir komün hayatı yaşamak mecburiyetinde değillerdir. Mamafih geçmişte lojistik sınırlamalar hasebiyle nüfus merkezlerine oldukça yakın yerleşimler dahi kendi içinde çalışabilen bir düzene sahip olmak mecburiyetindeydi. Her yerleşimin bir marangozu, ebesi, demircisi, dükkânı, çobanı vs. olmalıydı tüm bireyler doğrudan bir iletişim içinde, deyim yerindeyse birbirlerinin hizmetini görmek yoluyla kendi kendini sürdürebilen bir daire oluşturmak zorundaydılar. Ancak lojistik ve iletişimin fazlasıyla gelişmiş olduğu günümüz dünyasında bu daire artık ülke çapına hatta dünya çapına genişlemiş durumda, pek çok zaman bir ihtiyacın giderilmesi için hizmeti sunan birey ile iletişime geçmeye dahi gerek duyulmamaktadır. Kapitalizm öncesi dönemde bir şahsın herhangi bir ihtiyacını gidermesi için kendi muhitindeki insanlarla irtibat kurması gerekirken günümüzde bir parçası Çin’de, bir parçası İtalya’da ve diğer parçaları da muhtelif coğrafyalarda üretilen bir ürüne hiçbir insanla muhatap olmadan erişebilmesi de bireyselliğin yükselişine pozitif bir ivme sağlamıştır. Bu durum bahsettiğimiz dairenin belirginliğinin kaybolmasına ve toplumdaki bireyler arasındaki ilişkinin zayıflamasına sebep olmaktadır dolayısıyla aynı coğrafyada yaşayan insanların ortak bir değer algısı geliştirmesi güçleşmiştir. Bu, aslına bakacak olursa küreselleşen bir toplum için kaçınılmazdır ve toplumun dinamiklerinin değişimiyle fazlasıyla ilişkilidir.

Bahsedilen bireyselleşme daha çok gelişen teknolojiye bağlıdır, imkanların gelişmesi başlı başına bir sebep olmanın yanı sıra ayrıca diğer etmenlere yol açan bir tetikleyici de olmuştur. Teknolojinin gelişmesi, toplumdaki bireylerin birbirlerine ekonomik ve sosyal olarak zorunlu bir şekilde bağlanmalarını ortadan kaldırmıştır bu durum da bireyselleşmeyi körükleyebilecek fikirlerin peyda olmasına imkân vermiştir. Şartların elverişli olmadığı dönemlerde bu gibi düşünceler pek görülmemiştir. Özellikle Antik Çağ’da düşünsel anlamda bireyselliği önceleyen sofistik/rölativist fikri temeller ortaya atılsa da bu fikirler bahsedilen anlamda bir toplumsal değişim ile ilişkili olmaktan uzak görünmektedir.

## Ahlak Anlayışı

Günümüz ahlak yapısına gelince geçmişte katı bir şekilde ahlaksız addedilen birçok eylemin mevcut toplumların nezdinde ciddi bir sorun teşkil etmediğini görmek mümkündür. Geçmişte gayrimeşru ilişkilerin dünyanın pek çok yerinde ahlaksızlık olarak nitelendiği ve ağır bir şekilde cezalandırıldığı barizdir ancak günümüz toplumunda bu durum ziyadesiyle tabii bir durumdur ve özellikle batı toplumlarında hiçbir hukuki ve toplumsal cezaya gerek görülmemektedir. Farklı bir örnek ise kadınların istihdamı olabilir zira sanayi devrimi öncesi kadınlar ev ve tarla işlerinde çalışırken diğer işleri yapmaları ahlaksızlık olarak görülmüştür. Sanayi toplumunda ise kadınların çok büyük bir kısmı iş gücüne katılmış ve özellikle dünya savaşlarının etkisiyle kadın çalışan oranı fazlasıyla artmıştır. Bu örnekler ahlaksız görülen eylemlerin bireye etkisine göre değil toplumun normlarına göre şekillendiğini kanıtlar niteliktedir. Geçmişte toplum için bir kadının evlenmeden ilişkiye girmesi ahlaksızlığın en uç örneklerinden birisi olarak kabul edilmekteydi ancak bunun sebebi soyun karışması, cinsel hastalıkların yayılması ve özellikle toplumun genel olarak kabul ettiği dini görüşlerdi. Günümüzde ise toplum bu etmenleri umursamamaktadır. Soyun karışmasının önemsenmemesinin sebeplerinden birisi özel mülkiyet anlayışının geçirdiği değişim olabilir, geçmişte özel mülkiyet katı bir şekilde soy içinde aktarılırken günümüz dünyasında elinde büyük miktarlarda özel mülk tutmayan ya da tutamayan bireyler için bu durumun pek bir önemi kalmamıştır. Ayrıca bu hususta gen testlerinin varlığı hafifletici bir etmen olabilir, eğer talep edilirse akrabalık bağları zahmetsiz bir şekilde tespit edilebilir. Cinsel hastalıklara karşı uygulanan tedavi yöntemlerinin hayli gelişmesi ise zührevi hastalıklar hasebiyle takınılan tavrın evrimi ile alakalı olabilir. Dini inançlar konusuna gelecek olursak günümüz toplumunun bireysel din anlayışı bu etmenin ortadan kalkması yahut zayıflaması ile bir alaka içerisinde gibi gözüküyor.

Günümüzde “ahlaksız” olarak nitelenen olgular ile karşılaşmak hayli zorlaşmıştır. Bu durum açıkça gösterir ki ahlak artık toplumun tekelinde ve toplum tarafından determine edilen bir mefhum değildir aksine birey kendi içerisinde geçirdiği çatışmalar sonucu bir şeyin kendi nezdinde ahlaklı mı ahlaksız mı olduğuna ulaşır, bu çatışmalar çoğu zaman inanç sistemleri ve hususi olarak dinler ile ilişkili olsa da harici durumlar da mümkündür. Buradan günümüz din tasavvuru hakkında bir sonuca ulaşmak

da elbette mümkündür, apaçık görülüyor ki geçmişte nizamın kurucusu ve yürütücüsü sıfatlarını elinde tutan dinler artık genel bir kural koyucu değil bireysel bir kural koyucu durumuna indirgenmiştir. Toplum, dini kurallara göre ahlak ilkelerini belirlemez birey iman ettiği bir inanç sistemi doğrultusunda bir ahlak kuralları bütünü oluşturur ancak bu bütün topluma dikte edilmez yalnızca bireyin kendisinde kalır. Bu durum dinin toplumsal değil de bireysel algılanmasına ve bunun bir sonucu olarak toplumun normları üzerindeki tahakkümünü büyük oranda ortadan kalkmasına sebep olmuştur.

## Özgürlük Anlayışı

Özgürlük kavramı ise tarih boyunca fazlasıyla radikal değişimler geçirmiştir. Geçmişte bir insanın zihninde özgürlük kelimesinin canlandığı şey köle-hür ayırımından ileri gitmemektedir. Ancak mevcut durumda özgürlük denilince bir insanın aklına “köle olmama” gibi bir durumun gelmesi pek sık karşılaşılan bir şey değildir. Günümüz özgürlük kavramı “harm principle”<sup>7</sup> yahut “zarar ilkesi” olarak adlandırılan bir düşünce etrafında şekillenmiştir. “Harm principle” kısaca insanların yalnızca diğerlerine zarar vermelerine engel olacak miktarda kısıtlanmasını önerir. Bu düşünce okullarda öğrencilere sunulan “Özgürlük başkasının alanına girene kadardır.” ifadesi ile paraleldir. Bu durumda “özgürlük” başkasının haklarını gasp etme ve özel alanını ihlal etme olarak tanımlanan etik dışı eylemlerin yapılmasını özgürlük addetmez ancak bunun dışındaki herhangi bir eylemden ötürü birey mesul tutulmaz. Zira günümüzde bir eylem, tıpkı mevcut ahlak anlayışı için söylendiği gibi eylemin tarafları haricinde diğer bireyleri etkilemediği sürece tartışmaya açılmaz. İnsanlar, mevcut özgürlük anlayışı çerçevesinde ahlaki açıdan hürdür. Yani insan, özgürlüğün sınırlarını zorlamadığı sürece eylemlerinin ahlaklı yahut ahlaksız olması toplum tarafından sorgulanmayacaktır. Eğer eylemlerinin başka bireyler üzerinde de etkisi varsa o zaman ahlaklı-ahlaksız tartışmasından ziyade suçlu-suçsuz tartışması yapılabilir bu tartışma da çoğu zaman toplum nezdinde değil mahkemelerde yapılır. Ancak yasalara göre, toplumun birçok kesimi tarafından ahlaklı kabul edilen bir eylem suç kabul edilebilir. Örneğin meşhur İngiliz halk hikayesi kahramanı Robin Hood<sup>8</sup> halk arasında erdemli ve

<sup>7</sup> John Stuart Mill tarafından 1856 yılında ortaya atılmış bir kavramdır.

<sup>8</sup> İngiliz halk hikayelerinde zenginlerin mallarını çalıp fakirlere dağıttığına inanılan efsanevi karakter.

ahlaklı bir kişi rolünde olsa da modern hukuk bu gibi durumları cezalandırmaktan geri durmayacaktır. Çünkü bu davranış her ne kadar pek çok insanın faydasına olsa da bir bireyin haklarını gasp etmeyi içerir ki bu ne özgürlük çerçevesindedir ne de ahlak, burada ahlaksız olarak kabul edilen amaç değil tutulan yoldur zira bu yol farklı bir birey üzerinde etki sahibidir. Tıpkı ahlak gibi özgürlük de başka fertleri etkilemediğı sürece bireyin kendi içerisinde belirlediğı bir şeydir. Bu açıdan günümüzde genel kabule mazhar olmuş ahlak ve özgürlük görüşleri arasında bir paralellik vardır.

## **Postmodern Bilgi Teorilerinin Ahlak, Özgürlük ve Bireysellik ile İlişkisi**

Postmodern bilgi teorilerinin bilginin göreceli olduğuna dair kanısı ahlak, özgürlük ve günümüz toplumunda bireyselliğın yükselişı ile ilişkilidir.

### **Ahlak ve Bilgi İlişkisi**

Sokrates ve Platon'un benimsemiş olduğu ahlaki rasyonalist tutuma göre insanın ahlaksız eylemlerde bulunmasının sebebi ahlaklı ve ahlaksız olanın bilgisine sahip olmamasıdır. Sokrates "Menon" isimli diyalogunda bu düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: "Bir şeyin kötü olduğunu bilmeyen birisi kötü olanı arzulamaz, iyi olduğuna inandığı ancak aslında kötü olan bir şeyi arzular. Öyleyse bu şeyler hakkında bilgi sahibi olmayan ve bunların iyi olduğuna inanan birisi açıktır ki iyi şeyleri arzular."<sup>9</sup> Bu görüşe göre insanın ahlaksız olduğunu bildiğı bir şeyi asla yapmayacağı gibi bir anlam çıkar ki bu günümüzde kabul görmeyen bir düşüncedir.

Aristoteles tarafından ortaya atılan "erdem etiğı" ise bir başka fikirdir. Erdem etiğine göre bilgi ahlak üzerinde etkili olsa da Sokrates'in görüşündeki gibi mutlak bir tahakkümü söz konusu değildir. Bu görüşe göre ahlak üzerinde bilginin yanı sıra

---

<sup>9</sup>Plato, Plato's Meno, Dominic Scott, Cambridge, Cambridge University Press, 2006, 77e. Tercüme edilen metin: "those who do not know things to be bad do not desire what is bad, but they desire those things that they believe to be good but that are in fact bad. It follows that those who have no knowledge of these things and believe them to be good clearly desire good things."

karakter de etkilidir. Bu görüş günümüzde kabul gören ilkelere daha uygundur zira karakterin bireyin seçimleri üzerinde etkili olduğu genel olarak kabul görmüştür. Karakterin oluşumu üzerinde sosyal çevrenin etkisi de yadsınmaz. Bu düşünce dolaylı olarak sosyal çevrenin ahlak üzerinde etkili olduğu düşüncesine de çıkar. Ancak karakter Durkheim’ın ileri sürdüğü gibi tamamıyla sosyalizasyon<sup>10</sup> sürecinde oluşmaz, bu görüşün geçersizliği 1953’te DNA’nın keşfiyle beraber genetik kaynaklı eğilimler, hastalıklar ve dahi fizyolojik özellikler karakterin gelişimi ve eylemleri üzerinde apaçık bir etkisi olduğu fark edilmiştir. Erdem etiği, ahlakın kaynağı hususunda aşırılıktan kaçınan ve ahlakın kaynağını mutlak bir sebebe bağlamaktan uzak duran bir görüş olarak karşımıza çıkar.

Aristoteles’in görüşü üzerinden gidecek olursak bilgi, ahlak üzerinde etki sahibidir. Bilginin ahlak üzerine etkisi barizdir zira zaman zaman yapmak üzere olduğumuz ve “ahlaksız” olarak nitelediğimiz yahut nitelenen şeylerden vaz geçeriz. Bu durum yapmak üzere olduğumuz eylemin “ahlaksız” olduğunu bilmemiz ve vazgeçmemiz yahut bu eylemin toplum tarafından “ahlaksız” olarak nitelendiğini bilmemizden kaynaklanır. Diğer bir yandan günlük hayatımızda uyguladığımız birçok şey de yetiştiğimiz çevreyle ilgilidir. Basit bir örnek olarak; yan kesicilik, rüşvet ve terörizm gibi eylemler ile sık karşılaşılan bir toplumda yetişen bireyler nispeten daha düşük suç oranlarına sahip refah içerisindeki topluluklarda büyümüş insanlar ile benzer durumlar karşısında yakın tepkiler vermeleri beklenemez. Bu durumun istisnaları olması da bizlere ahlak ve davranışlar üzerinde yalnızca sosyal çevrenin etkili olmadığını gösterir ki toplumun ahlaki normlarına karşı duran ve toplumu daha ahlaklı yapma iddiasında bulunan birçok tarihi figürle karşılaşmak zor değildir. Gandhi örneği apaçık ortadadır zira Hindistan’da kast sistemi, çocuk evliliği, kadın hakları, sosyal eşitlik gibi birçok konuda reformlar yapmaya kalkmış ve belli bir derecede başarılı da olmuştur.<sup>11</sup> Hindistan gibi uzun zamandır süregelen ve kökleşmiş bir kültüre sahip bir coğrafyada dahi normlara karşı çıkıp reformlar yapabilen bir insanın Hindistan’da büyümüş olması sosyal çevre dışındaki faktörlerin varlığını kanıtlar niteliktedir. Sosyal

<sup>10</sup> Sosyalizasyon, bireyin bir gruba (veya topluma) uyum sağlamayı ve grubun (veya toplumun) onayladığı şekilde davranmayı öğrendiği süreçtir. Encyclopedia Britannica “Socialization”, 2024, July 12, <https://www.britannica.com/science/socialization>

<sup>11</sup> Mani Bhavan Gandhi, “Gandhi’s Concept of Social Welfare”, 28.08.2024, <https://www.gandhi-manibhavan.org/educational-resources/gandhi's-concept-of-social-welfare.html>

çevre asla içerisinde bulunanları eritip kendisine eklemleyen bir öğütücü değildir, sosyal çevrenin en etkin olduğu bölgelerde bile çevre böyle bir kudrete kabil olamamıştır.

## Postmodern Bilgi Teorileri ve Ahlak

Postmodern bilgi teorilerinin mutlak ve değişmez bir bilginin varlığını reddetmesi ile dilin düşünceler üzerindeki kabulleri günümüz ahlak anlayışı ile ilişkilidir.

Postmodernistlerin metanarativlerden kaçınma tutumunun bireyselleşmenin artışı ile ilişkili olduğu açıklanmıştır. Bireyselleşmenin arttığı bir toplumda kolektif bir değer algısı oluşması oldukça zordur ve bu kolektif değer algısı ahlak olgusunu da içerisinde barındırır. Bu sebeple metarativlerden kaçınmak bireysel bir ahlak algısının yahut çok daha az kapsayıcı bir ahlak anlayışının oluşumunu kaçınılmaz kılar.

Bir diğer bağlantı da bilginin ahlak ile alakası üzerinden kurulabilir. Bilginin karakter ile birlikte ahlak üzerinde etkili olduğu daha önce ifade edilmişti. İnsan ahlaklı yahut ahlaksız olanın bilgisine sahip olduktan sonra bir tasarrufa sahiptir, ya bu eylemi yapar ya da yapmaz. Bilgilerimizin eylemlerimiz üzerinde etkili olmadığını iddia etmek gerçeklikten oldukça uzak gözükmektedir. Eğer ahlakın, kişinin eylemleri ile ilgili olduğunu kabul edersek bilginin eylemler üzerinde etkili olması ahlak üzerinde de etkili olmasını zorunlu kılar çünkü bu kabulde bir bireyin ahlakını davranışları belirler. Eğer ahlaklılık kriteri bireyin kendi içerisinde var olan düşünceler ve bireyin amaçları ise bu noktada bilgi yine etkilidir. Bireyin kendi içerisinde doğru ya da yanlış olarak nitelediği eylemler bireyin o eylemlerin olası sonuçları yahut toplumun normları hakkındaki bilgisinden kaynaklanmaktadır. Farklı kültür ve bilgi seviyelerinde bulunan insanların davranışlarının değişkenlik gösterdiği aşikardır. Ahlaklı ve ahlaksız arasındaki ayrım yapılırken gözetilen etmenlerden birisi de eylemlerin sonuçlarıdır, bu şekilde bir çıkarımda bulunmak için sonuçların bilgisine sahip olmak gerekir. Bu durumda mutlak bilginin reddi eylemlerin sonuçlarının mahiyetinin muhtelif yorumlarını mümkün kılar. Sonuçların mahiyetinin farklı yorumlamalara tabi tutulması eylemlerin ahlaklı yahut ahlaksız olması durumunun çeşitli yorumlara göre farklılık göstermesi sonucunu doğurur ki bu da değişken bir ahlak anlayışına sebep olabilir. Bu sebeple bilgiye karşı

tutunulacak şüpheli bir yaklaşım ortadadır ki kolektif bir ahlaka karşı da bir şüpheyi beraberinde getirir.

## Postmodern Bilgi Teorileri ve Bireysellik

Günümüz toplumunda bireyselliğin revaçta olduğu aşîkardır. Özellikle sanayi devrimi sonrası toplum giderek bağlarından sıyrılmış ve bireyselleşmiştir. Postmodern dönemde bu bireyselleşme büyük bir ivme kazanmıştır. Bunun olası sebeplerine “Bireyselcilik” (s.4) bölümünde değinilmiştir.

Postmodernizmin bireyselliğin yükselişi ile ilgili olduğu yönlerden birisi de metanarativelerden kaçınmayı öncelemesidir. Metanarative denilen sistemler insanları belli idealler, değerler ve amaçlar etrafında birleştirmeyi hedefler. Dinler de birer metanarativelerdir. Dolayısıyla bu tür düşünce sistemlerinden kaçınmak bireyin aynı zamanda büyük bir cemaatin bir ferdi olmasına de engel olur. Bu kaçınma eğilimi her ne kadar doğrudan doğruya topluluklardan uzak durmayı gerektirmese de kapsayıcı toplulukları reddeder, yine de bu durum bireyselliğe doğru bir yakınlaşmaya sebep olabilecek imkana sahiptir. Metanarativeler ortaya büyük bir cemiyet koyarak bireylerin bu cemiyetin faydası uğruna çalışmasını ve cemiyetin çıkarlarını öncelemesini talep eder. Postmodernistlere göre mümkün olan daha küçük çaplı ve bütünselleştirici olmayan topluluklar insanlığı çok daha fazla parçaya ayırır, bu da dolaylı olarak uğruna çalışılan ideali daha özele indirir. Bu hususileşme bireyin çabalarının kendine olan etkisinin bir metanarativede olduğundan daha fazla olmasına sebep olur, açıktır ki küçük topluluklarda gerçekleşen değişimler cemiyetin fertleri üzerinde, nispeten büyük bir toplulukta olduğundan daha çok etkiye sahiptir. Bu durum postmodernizmin doğrudan ileri sürdüğü bir düşünce değildir ancak metanarativelerden kaçınmak böyle bir sonuç doğurabilir. Totaliter sistemlerden kaçınmanın getirebileceği şeylerden birisi de doğrudan doğruya hiçbir sisteme ve topluluğa bağlı olmamaktır, metanrativelere bağlı olmayan bir kimse daha küçük ve bütünselleştirici olmayan bir sistemi de kabul edebilir doğrudan doğruya sistemlerden de kaçınabilir. Her iki ihtimalde de bireyselliğin ve bireysel faydanın öne çıktığı barizdir. Tüm bu olgular bireyselleşmenin artmasına sebep olan döngüsel bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Postmodernizmin

metanarativelerden kaçınma eğilimi büyük topluluklardan kaçınmaya sebep olur, büyük topluluklardan kaçınmak ise kolektif bir değerler bütününün oluşumunu sekteye uğratır. Kolektif bir değerler algısının eksikliği ise cemiyetleşmeyi engeller. Böylelikle cemiyetleşmeden kaçınmak dolaylı olarak kendisini pekiştirir.

## Sonuç

Sonuç olarak postmodernist bilgi teorileri ahlak ve özgürlük anlayışı ve bireyselliğin günümüzde yükselişi ile ilişkilidir. Günümüzün ahlak anlayışına göre ahlakın toplumsal değil bireysel kıstasları vardır. Bu, postmodernizmin ileri sürdüğü mutlak bilginin ve dolayısıyla tüm insanlığı kapsayan fikirlerin geçersizliği ile ilişkilidir. Çünkü ahlak bilgi ile bir korelasyon içerisindedir. Ayrıca günümüz ahlak anlayışı, postmodernizmin önerdiği metanarativelerden kaçınma durumu ile paralellik göstermektedir. Özgürlük ise benzer bir şekilde ahlak anlayışı ile bağlantılıdır zira özgürlüğün sınırları çizilirken gözetilen kriterlerden birisi toplumun ahlak normlarıdır, toplumsal kabul görmüş bir ahlak anlayışının olmaması bu çıkarımın yapılmasına engel olmaz zira genel bir ahlak anlayışının olmaması da özgürlük anlayışının değişimiyle ilişkilidir. Günümüz toplumunda bireyselliğin revaçta olması ise postmodernizmin metanarativeleri reddetmesi ile bağlantılıdır çünkü bütünselleştirici fikirlerden uzak durmak bireyselleşmeyi beraberinde getirir. İleriki dönemlerde yapılacak araştırmalar pek mümkündür ki postmodernizmin günümüz dünyasını ve kuvvetle muhtemel geleceğin dünyasını nasıl şekillendirdiğine ışık tutacak, toplumun geçmişini ve geleceğini daha iyi kavrayabilmemize olanak sağlayacak ve toplumun dinamikleri ile felsefi görüşler arasındaki bağı daha iyi kavramamıza vesile olacaktır.

## Kaynakça

Cevizci, Ahmet. Felsefe Tarihi. İstanbul: Say Yayınları, 2018.

Lyotard, Jean-François. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. çev. Geoff Bennington ve Brian Massumi. Manchester: Manchester University Press, 1984.

Plato. Plato's Meno. Çev. Dominic Scott. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Encyclopedia Britannica. "Postmodernism". 29.07.2024.  
<https://www.britannica.com/topic/postmodernism-philosophy>.

Encyclopedia Britannica. "Socialization". 12.07.2024.  
<https://www.britannica.com/science/socialization>.

Mani7 Bhavan Gandhi. "Gandhi's Concept of Social Welfare". 28.08.2024. <https://www.gandhi-manibhavan.org/educational-resources/gandhi's-concept-of-social-welfare.html>.

Stanford Encyclopedia of Philosophy. "Postmodernism". 05.02.2015.  
<https://plato.stanford.edu/entries/postmodernism/>.